

Royement revisited

Johan van Haersolte¹

Eind 2019 is een royement, ook wel 'ontdeling' genoemd, uit de Nederlandse adel uitgesproken. Dit gebeurt zelden, het meest recente royement vond plaats in 1984. Het desbetreffende koninklijk besluit roept enkele vragen op die hier besproken worden.

Historische achtergrond van het royement

Onder royement wordt verstaan een besluit van de overheid waarbij de persoon die het betreft zijn of haar adellijke titel of predicaat definitief kwijtraakt. In de 19^e eeuw tot 1848, is dat voor zover mij bekend is, zeven keer gebeurd. Het ging om jonkheer Anthony B.G. van Dedem (1774-1825), Ferdinand F.A.M.J.A. graaf du Chastel de la Howarderie (1760-1844), jonkheer François Daniel Chanquion (1766-1850), Oscar P. ridder van der Renne (1805-1870), jonkheer Frederik van Massow (1798-1876), Jan P.C. baron Lampsins (174-1848) en jonkheer Willem Parker de Ruyter Rocher de Renais (1804-1859).

Uitschrijvingen uit de Nederlandse adel vonden toen plaats 1) wegens het treden in vreemde krijgsmacht en het aannemen van vreemde adel, 2) wegens het bedanken voor het lidmaatschap van een provinciaal ridderschap, 3) ten gevolge van een ontterend vonnis, 4) wegens het verstrekken van vervalste gegevens of 5) op grond van een persoonlijk verzoek.² Een wettelijke regeling van het fenomeen ontbrak. De term 'royement' werd voor het eerst gebruikt in een boekje dat Van Massow hierover zelf in 1838 heeft gepubliceerd.³ In de periode vóór 1848 ging het in een aantal gevallen om zogenaamde 'Koninklijke disposities', besluiten van de Koning waarvoor geen medewerking van een minister was vereist.⁴

Tot 1848 bracht adelom bepaalde staatsrechtelijke bevoegdheden met zich mee voor edellieden. In het bijzonder waren zij gerechtigd om zitting te nemen in een provinciale Ridderschap en zo deel te nemen aan het provinciaal bestuur. De geroyeerde personen verloren dan ook deze rechten ten gevolge van het verlies van adelom.

In de Grondwet van 1848 werden alle (publiekrechtelijke) voorrechten van de adel afgeschaft en werd boven-

dien de ministeriële verantwoordelijkheid ingevoerd. Besluiten tot ontneming van adelom kwamen na de Grondwetwijziging van 1848, zo'n 140 jaar niet meer voor, ondanks verschillende verzoeken daartoe. De opgegeven redenen varieerden: o.a. een minderwaardigheidscomplex, het verlies van Nederlanderschap, godsdienstige redenen, zwaarwegende redenen van persoonlijke aard en het slechts hebben van adoptiefkinderen. Volgens Wolleswinkel werd aangenomen, dat de (Grond)wet niet voorzag in de mogelijkheid van royement. Bijkomende argumenten om royement niet toe te staan waren: de zoon van een edelman is slechts een tussenschakel om erfelijke adelom door te geven aan een volgende generatie; en het niet in verlegenheid willen brengen van de koning(in) met een verzoek tot ontheffing van een door een vroegere vorst aan het voorgeslacht verleende gunst.⁵ Ook Prins kwam tot dezelfde conclusie.⁶

Pas in de jaren tachtig van de 20^e eeuw werd weer een royement uitgesproken. De aanvrager in kwestie⁷ had principiële bezwaren tegen erfelijke adel als wettelijk instituut. Hij diende in 1981 een verzoek in waarover de Hoge Raad van Adel (hierna: HRvA) tot tweemaal toe een negatief advies uitbracht. Betrokkene had immers de bevoegdheid om in het dagelijks leven het predicaat weg te laten en had dus geen redelijk belang bij zijn verzoek. Ook wees de HRvA er op dat artikel 74 van de Grondwet geen basis opleverde voor ontneming van adelom.⁸ Ook overigens ontbrak volgens de HRvA een wettelijke basis voor royement. De HRvA stelde naamsverandering voor als oplossing van het 'probleem'.⁹ De aanvrager liet het hierbij niet zitten en riep de hulp in van Marcel van Dam, oud-VARA Ombudsman en oud-minister. De zaak raakte daarmee in de politieke sfeer. Het gevolg was dat het verzoek tot royement uit de adel werd gehonoreerd.¹⁰ Het besluit was enkel gebaseerd op toenmalig artikel XXV van de Grondwet. Dit bepaalde dat artikel 74 Grondwet 1972 van kracht zou blijven tot bij de wet een voorziening op dit punt zou zijn getroffen.

De feiten van het meest recente royement

Eind 2018 verzocht een vrouwelijk lid van een Nederlands adellijk geslacht aan de koning om te worden geroyeerd uit de Nederlandse adel. Haar verzoek was gebaseerd op haar

Besluiten tot ontneming van adelom kwamen na de Grondwetwijziging van 1848, zo'n 140 jaar niet meer voor

principiële bezwaren tegen, kort gezegd, de ongelijkheid die het instituut van de Nederlandse adel vertegenwoordigt.¹¹

De HRvA heeft ook in dit geval geadviseerd tot afwijzing van het verzoek. Hij wees op artikel 5 van de Wet op de adeldom (hierna: Woa)¹² dat de mogelijkheid biedt om op verzoek van de aanvrager de vermelding van adellijke titulatuur op officiële documenten achterwege te laten. De HRvA wees ook naar de argumenten die hij in 1981-1983 naar voren had gebracht bij het vorige royement. Verder wees hij erop dat geen sprake is van ongelijkheid; adellijke personen hebben immers geen (voor)rechten anders dan het mogen voeren van een adellijke titel of predicaat en het bezitten van een bij KB vastgesteld wapen. Het royement is desalniettemin uitgesproken bij koninklijk besluit van 10 december 2019.¹³

De vragen die rijzen

De mening van de aanvrager dat adeldom in strijd is met het gelijkheidsbeginsel, acht ik niet juist. Een dergelijke strijdigheid bestaat niet omdat al sinds 1848 geen rechten meer aan adeldom zijn verbonden. Bovendien is het gelijkheidsbeginsel gewaarborgd door artikel 1 Grondwet, artikelen 20 t/m 26 EU Handvest grondrechten en artikel 14 EVRM. Het enige recht dat aan adeldom verbonden is, is het mogen voeren van een titel of predicaat als onderdeel van de persoonsgegevens. Mogen, want men is daartoe niet verplicht.

De mening van de aanvrager dat adeldom in strijd is met het gelijkheidsbeginsel, acht ik niet juist

Auteur

1. Mr. J.C. van Haersolte is zelfstandig juridisch adviseur. Hij dankt mr. A.R.Ph. Boddaert en mr. H.C. van Geen voor hun commentaar op een eerdere versie.

Noten

2. Er was tot 1848 vaak sprake van ongewilde ontadeling. De twee royementen na 1848 waren beide gewild, namelijk op eigen verzoek. Na de 2^e wereldoorlog is er discussie geweest of M.V.E.H.J.M. graaf de Marchant et d'Ansembourg omdat hij een actieve en prominente NSB'er was geweest als extra strafmaatregel geroyeerd diende te worden maar dat is niet gebeurd. Zie ook *Handelingen II* 1993/94, nr. 93, p. 6867.
3. Frederik van Massow, *Royement uit den Nederlandschen adel op verzoek van Frederik van Massow*, Leiden, 1838, 20 p.
4. Een Koninklijke dispositie was een fenomeen tijdens de besluittenregering van koning Willem I, waarbij Z.M. beschikte op

- verzoekschriften van bijzondere personen. Deze disposities werden veelal niet door een minister medeondertekend. Zie J. Steur, 'Staatssecretarie en Kabinet des Konings onder Willem I', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 84, 1969, p. 88-138.
5. E.J. Wolleswinkel, *Nederlands adelsrecht*, 2012, p. 119.
 6. W.F. Prins, 'De Hoge Raad van Adel', in: *Het Personeel Statuut*, nov/dec 1966, p. 101-103.
 7. Jonkheer Pieter L. van Beijma (1943-).
 8. Art. 74 Gw luidde op dat moment als volgt: 'De Koning verleent adeldom. Vreemde adeldom kan door geen Nederlander worden aangenomen.' Deze bepaling werd geschrapt bij de Grondwetsherziening van 1983 maar bleef krachtens artikel XXV van de Grondwetswijziging gelden tot de inwerkingtreding van de Wet op de adeldom.
 9. Wolleswinkel a.w., p. 120.

Mogelijk dat een persoon van adel 'last' heeft van bepaalde (negatieve) stereotype opvattingen en vooroordelen. Ik ben van mening dat die reden ontoereikend is om een titel of zoals in dit geval, een predicaat bij koninklijk besluit te laten verwijderen. Artikel 5 Woa biedt immers al voldoende uitkomst om zonder predicaat verder door het leven te gaan.¹⁴ Zou men het verzoek tot royement als een politiek gebaar willen opvatten dan ligt een naamswijziging veel meer voor de hand.¹⁵ Naamswijziging biedt ook uitkomst bij ongewenste stereotyperingen en negatieve associaties, zaken waarvoor het instrument in de praktijk overigens ook vaak wordt gebruikt.

In zijn brief van 16 juli 2019¹⁶ aan de HRvA geeft de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) een aantal argumenten waarom hij afwijkt van het negatieve advies.¹⁷ (1) Het Burgerlijk Wetboek (BW)¹⁸ noch de Woa bevatten de formele mogelijkheid zich te 'ontdoen' van een bij de geboorte automatisch verkregen predicaat. (2) De parlementaire geschiedenis van de Woa¹⁹ laat duidelijk zien dat de mogelijkheid van ontadeling in de praktijk al bestaat omdat zij in de praktijk wél plaatsvindt (namelijk bij koninklijk besluit, en daar komt bij, ontadeling heeft in het verleden ook plaatsgevonden). (3) Artikel 5 Woa (achterwege laten van titulatuur in officiële documenten) is slechts een tussenoplossing en niet een formeel royement. (4) De betrokkene heeft zelf tot twee keer toe principiële argumenten aangedragen en aangegeven artikel 5 niet toereikend te achten. (5) Zij is een vrouw terwijl adeldom via de mannelijke lijn vererft.²⁰

Het valt op dat de redenering van de staatssecretaris in de brief van 16 juli 2019 zeer wankel is. Een amalgaam van vijf zeer verschillende en inconsistente zo niet tegenstrijdige en circulaire argumenten. Zo wordt gesteld dat de Woa geen formele regeling van ontadeling kent maar dat het desalniettemin toch gebeurt (argumenten 1 en 2). Er wordt verwezen naar de totstandkomingsgeschiedenis (ook argument 2) maar die toont m.i. aan dat de wetgever

10. K.B. 21 febr. 1984, nr. 76, niet gepubliceerd in de *Staatscourant*.

11. Uitgebreider gezegd: aanvrager verwees ook naar het feit dat de Nederlandse overheid het instituut adel erkent door middel van vermelding op het identiteitsbewijs, het ongekende onrecht die het instituut van de Nederlandse adel vertegenwoordigt en de koloniale en kapitalistische uitbuiting die het construct op (inter)nationale schaal faciliteert. Betrokkene was van mening dat de adel en het koningshuis, afgeschaft dienen te worden en het kapitaal gedistribueerd. Bron: correspondentie met de betrokkene.

12. De Woa vormt sinds 1 augustus 1994 het wettelijk kader.

13. K.B. nr. 2019002576; de enige bekendheid die hieraan is gegeven, is één korte zin op p. 8 van het Jaarverslag Hoge Raad van Adel 2020.

14. 'Adeldom wordt vermeld op officiële documenten waar dit vereist is, tenzij de

betrokken persoon verzoekt, de vermelding achterwege te laten of te verwijderen.'

15. De aanvrager draagt de naam van een voorvader naar wie vele straten, lanen en pleinen zijn genoemd. Een naam bovendien, die waarschijnlijk vaak zal worden geassocieerd met adeldom, of in elk geval elitair klinkt. Als de betrokkene van dit alles radicaal afstand had willen nemen, was m.i. het vragen van naamswijziging effectiever geweest.

16. Kenmerk 2019-0000380113.

17. Deze brief is niet in het publieke domein maar de auteur beschikt over een kopie.

18. Art. 1:5 lid 11 BW: adellijke titel volgt geslachtsnaam.

19. *Kamerstukken* 21485.

20. Een goed voorbeeld van een opportunistisch argument want zouden mannen dan niet ontadeling kunnen aanvragen?

© Shutterstock

destijds er bewust voor heeft gekozen ontadeling juist niet formeel te regelen. Overigens onterecht m.i. Uit de brief van 16 juli 2019 blijkt dat de bewindspersoon hecht aan een formeel royement (argument 4). Impliciet lijkt het erop dat dat pas plaatsvindt wanneer de HRvA de naam van betrokkene in het filiatierregister doorhaalt.²¹ Maar dat dient m.i. op correcte rechtsgronden plaats te vinden en dat is hier niet gebeurd.

Het desbetreffende koninklijk besluit is gebaseerd op artikel 1 Woa. Die bepaling spreekt slechts over 'verlening' van adeldom, en dat dat bij koninklijk besluit dient plaats te vinden. Het zegt niets over royement of ontadeling. Echter, ook kleine koninklijke besluiten²² dienen te voldoen aan het legaliteitsvereiste. Het is dan ook opvallend (lees: onjuist) dat artikel 1 als grondslag wordt gebruikt voor het vaststellen van een besluit dat zo ingrijpend en onherroepelijk is voor aanvrager. Door de verstrekking van het besluit zie ik in het kader van het legaliteitsbeginsel²³ een spanning tussen de bewoordingen van artikel 1 Woa en de strekking van het koninklijk besluit van 10 december 2019. Dit aspect wringt des te meer als men kijkt naar de totstandkomingsgeschiedenis van de Wet op de adeldom.

Want bij de parlementaire behandeling van het wetsontwerp is ontadeling verschillende keren aan de orde geweest. Tweede Kamerleden vroegen hiernaar.²⁴ De D66 fractie diende zelfs een amendement in om het in de wet te regelen.²⁵ Deze Kamerfractie had signalen ontvangen over onduidelijkheid bij de te volgen procedure voor ontadeling. Omdat in de Woa geregeld zou worden dat verlening van adel bij koninklijk besluit zou plaatsvinden, zou het niet regelen van royement leiden tot een scheefheid in het systeem.²⁶ Dat amendement werd echter verworpen.²⁷ Hierdoor kwam een Woa tot stand zonder expliciete rechtsgrondslag voor royement.

Hoe nu verder?

Het lijkt mij goed de bewoordingen aan te halen waarmee de Minister van Binnenlandse Zaken indertijd de Woa presenteerde:

'Het adelsrecht moet naar mijn oordeel worden gezien als een historisch gegroeid instituut, dat alleen kan worden gehandhaafd als historisch instituut, maar dat zijn grondslag verliest als men zou trachten het naar eigentijdse denkbeelden te wijzigen of in te richten.'²⁸

Ik onderschrijf deze visie maar ik stel ook vast dat de Wet op de adeldom op het punt van de ontadeling een weeffout bevat. Er is sprake van *unfinished business* met het gevolg

dat adeldom voor sommigen tot een *Hotel California*²⁹ kan verworpen. De Woa voorziet niet in de mogelijkheid van ontadeling. Het formele aspect waar ook de staatssecretaris zelf aan hecht blijktens zijn brief van 16 juli 2019, moet m.i. dan ook definitief en goed worden geregeld. Dat betekent afscheid nemen van een beleidspraktijk van ad-hoc beslissingen die voortvloeit uit precedents zonder formele basis. En door een transparante procedure in het leven te roepen die kenbaar en toegankelijk is voor hen die het aangaat. Een overheid dient de keuzevrijheid van het individu niet onnodig te beperken. Dit zou ook goed aansluiten bij de tendens van een op het evenredigheidsbeginsel gebaseerde, meer op het individu gerichte bestuursrechtspraak ingezet na de Toeslagenaffaire en vastgelegd in het arrest van de ABRvS van 2 februari 2022.³⁰

Het ligt voor de hand om op basis van een in de Woa op te nemen expliciete grondslag, een procedure in te voeren van ontadeling. Aangezien adelsrecht verwant is aan het namenrecht ligt het vervolgens voor de hand om een procedure te ontwerpen die gelijkenis vertoont met die van naamswijziging. Het Burgerlijk Wetboek, artikel 1:7, maakt naamswijziging mogelijk hetgeen nader is uitgewerkt in het Besluit geslachtsnaamswijziging.³¹ Een ontadelingsprocedure zal waarschijnlijk beknopter kunnen zijn.³² •

21. Door de naam van de aanvrager uit te schrijven uit het filiatierregister.

22. KB's met een beschikkend karakter.

23. S.E. Zijlstra, *Wetgeven, Handboek voor de centrale en decentrale overheid*, 2012, hoofdstuk 3.2. en 3.3.

24. *Kamerstukken II 1989/90*, 21485, nr. 4 (Voorlopig verslag), p. 2 en 5, en nr. 5 (Memorie van antwoord), p. 6.

25. *Kamerstukken II 1992/93*, 21485, nr. 11 (amendement Scheltema-de Nie). Het beoogde artikel zou volgen op het huidige art. 4 Woa, dus niet op hetzelfde niveau als art. 1 Woa. Zie ook *Kamerstukken II 1989/90*, 21 485, nr. 7 (Eindverslag), p. 5, en nr. 8 (Nota naar aanleiding van het eindverslag), p. 1.

26. *Kamerstukken II 1992/93*, 21485, nr. 7 (Eindverslag), p. 5; *Handelingen II 1993/94*, nr. 93, p. 6872 en 6882.

27. *Handelingen II 1993/94*, nr. 3, p. 91.

28. *Kamerstukken II 1989/90*, 21485, nr. 3 (Memorie van Toelichting), p. 3.

29. 'You can check out any time you like, but you can never leave.' (Don Felder/Don Henley/Glenn Frey (The Eagles) 1976).

30. ABRvS 2 februari 2022, ECLI:NL:RVS:2022:285 (Harderwijk). Zie ook HR 4 maart 2022, ECLI:NL:HR:2022:336. De kwestie betrof de wens van een individu zich met een genderneutrale registratie in te schrijven bij de burgerlijke stand. Wettelijk is dat nog niet mogelijk maar het Coalitieakkoord 2021-2025 stelt regelgeving in het vooruitzicht. De Hoge Raad beantwoordde niet de hierover aan hem gestelde prejudiciële vragen wegens het ontbreken van een wettelijke grondslag. Het arrest laat zien dat de wensen van individuen die niet gelukkig zijn met de kaarten die hun bij de geboorte zijn toebedeeld, serieus moeten worden genomen.

31. *Stb.* 1997, 463.

32. Het is, laten we eerlijk zijn, weinig complex.